

KORXONALARDA MOLIVAVIY REJALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH.

Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich

Namangan muhandislik-texnologiya instituti Menejment kafedrası dotsenti

Alisherov Abdumutal Abdujabbor o'g'li

Namangan muhandislik-texnologiya instituti Menejment yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada moliyaviy rejalashtirish tushunchasi hamda moliyaviy rejalashtirishning iqtisodiy mohiyati va nazariy jihatlari shu bilan birgalikda rejalashtirish metodlari yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *moliyaviy menejment, rejalashtirish, boshqaruv samaradorligi, moliyaviy strategiya.*

IMPROVING FINANCIAL PLANNING IN ENTERPRISES.

Abstract: *The concept of financial planning and the economic essence and theoretical aspects of financial planning, together with planning methods, are explained in this article.*

Keywords: *financial management, planning, management efficiency, financial strategy.*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ.

Аннотация: *В статье раскрываются понятие финансового планирования, экономическая сущность и теоретические аспекты финансового планирования, а также методы планирования.*

Ключевые слова: *финансовый менеджмент, планирование, эффективность управления, финансовая стратегия.*

Iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida faoliyat yuritayotgan korxonalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ularga keng sharoitlar yaratish va imtiyozlar berish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida moliyaviy rejalar bevosita korxonalar tomonidan ishlab chiqilib, bashoratlash tavsifga ega bo'lib qoldi. Yurtimizda bozor munosabatlarining rivojlanishi bilan bir qatorda, iqtisodiyotning muhim bo'g'inlaridan biri sanalgan, kompaniyalarning faoliyat turi, maqsadlari, boshqarishning yangi vazifalari vujudga keldi. Marketing, audit, moliyaviy menejment, innovatsion menejment, boshqarishning foyda olish va mablag'iardan oqilona foydalanishga qaratilgan an'anaviy funksiyalari (texnik-texnologik ta'minot, rejalashtirish) roli o'sdi. Korxonaiaming mustaqilligi va xo'jalik faoliyati natijalariga iqtisodiy javobgarlik sharoitlarida moliyaviy menejment markaziy boshqaruv

funksiyasini bajaradi va boshqa barcha vazifalarni muvofiqlashtiradi. Iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda rejalashtirish va bashorat qilishga katta ahamiyat beriladi. Kompaniyalarda moliyaviy menejmentni to'g'ri yo'lga qo'yish, xo'jalik yurituvchi subyektlarni samarali faoliyat yuritishining muhim omili bo'lib hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan korxonalar, firma va kompaniyalarning iqtisodiy mustaqil hamda moliyaviy barqaror faoliyat ko'rsatishlarida ularni oqilona boshqarish, hisob-kitob yuritilishini bozor iqtisodiyoti talablariga moslash, moliyaviy menejment ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yish, mavjud moddiy, moliyaviy va mehnat boyliklaridan samarali foydalanilgan holda ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatishni tashkil etish, natijada yuqori foyda olib, davlat byudjeti oldidagi majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish va korxonalar ixtiyorida turli jamg'armalar tashkil etish eng dolzarb vazifalardan sanaladi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash korxonalar, firma va kompaniyalarning xo'jalik-moliyaviy boshqaruv tizimiga yangicha yondoshishni ta'qozo etadi. Korxonalarimizning iqtisodiy mustaqil va moliyaviy barqaror faoliyat ko'rsatishlari, ularda boshqaruvni to'g'ri tashkil qilish, mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanilgan holda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishni oqilona yo'lga qo'yish, fan va texnika yangiliklaridan, yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish, moliyaviy boshqaruv va moliyaviy rejalashtirishni to'g'ri tashkil etilish kabi bir qator omillarga bog'liq. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan mulkni davlat tasarrufidan chiqarish, xususiyashtirish, qo'shma korxonalar tuzish, korxonalarimizni ochiq turdagi aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirish, kichik hamda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga bog'liqdir. Har qanday mulkchilik shaklidagi korxonalarda dastlab ish faoliyatini tashkil etish, kelgusida ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishni samarali boshqarish va moliyaviy barqarorlikka erishishda biznes rejaning o'ni muhim ahamiyat kasb etadi. Rejalashtirish tushunchasini xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini muvofiqlashtirishning obyektiv zarurligi va imkoniyatini anglatuvchi «rejalilik» orqali aniqlash mumkin. Haqiqatdan ham rejalashtirish amaliyotda rejalilikni amalga oshirishni, ya'ni balanslilik (muvozanat) va proporsionallilikka (mutanosiblikka) erishish bo'yicha ongli faoliyatni bildiradi. Shu ma'noda, balanslilikni (muvozanatni) va proporsionallilikni ta'minlashga qaratilgan faoliyatga moliyaviy rejalashtirish deyiladi.

Rejalashtirish — milliy iqtisodiyotning turli darajalarida (mikrodarajada — korxonalar va ularning ayrim bo'linmalari, shuningdek, korxonalar guruhlari, tarmoqlar, sektorlar va mintaqalar miqyosida; makrodarajada — mamlakatning butun iqtisodiyoti miqyosida) ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish va boshqarish shakllari. Moliyaviy rejalashtirish davlat milliy xo'jaligini rejalashtirishning tarkibiy qismi, sotsial-iqtisodiy rivojlanish rejadagi yordamkichlariga tayanadi, moliya tizimi barcha organlarining qayta tiklash ishlariga (koordinatsiya qilishga) yo'naladi. Moliya tizimlarini yo'llarini blokirovka qilish o'zida aks ettiruvchi ma'lumot uchun rejalarning ishlab chiqishi zarurligini belgilab beradi:

- pul fondlarini shakllantirish va ulardan foydalanish shakllari va metodlarning o'ziga xosligi;
- moliyaviy resurslarni tarmoqlar va hududlar bo'yicha qayta taqsimlash.

Moliyaviy reja - bu shaxsning hozirgi moliyaviy ahvoli va uning qisqa va uzoq muddatli pul maqsadlari haqida batafsil ma'lumot beruvchi hujjat. U ushbu maqsadlarga erishish uchun strategiyalarni o'z ichiga oladi. Moliyaviy reja hayotdagi xavflarni boshqarish (masalan, sog'liq yoki nogironlik bilan bog'liq bo'lganlar), daromadlar va xarajatlar va qarzlarni kamaytirish kabi asosiy ehtiyojlarni aniqlash va rejalashtirishga yordam beradi. U sizning majburiyatlaringiz va maqsadlaringizga erishishga tayyor bo'lishingiz uchun moliyaviy ko'rsatmalar berishi mumkin. Shuningdek, bu sizga yillar davomida moliyaviy farovonlik yo'lidagi muvaffaqiyatingizni kuzatishga yordam beradi. Moliyaviy rejalashtirish yaxlit va kengdir va u turli xizmatlarni o'z ichiga olishi mumkin, biz quyida batafsil bayon qilamiz. Moliyangizning bir jihatiga e'tibor qaratish o'rniga, u mijozlarni turli maqsadlar va mas'uliyatlarga ega bo'lgan haqiqiy odamlar sifatida ko'radi. Keyinchalik u odamlarga o'z hayotlaridan maksimal darajada foydalanish uchun qanday imkoniyat berishni aniqlash uchun bir qator moliyaviy haqiqatlarga murojaat qiladi. Moliyaviy rejalashtirish aktivlarni boshqarish bilan bir xil emas. Aktivlarni boshqarish odatda mijoz uchun investitsiyalarni boshqarishni anglatadi. Bu mijoz o'z pullarini investitsiya qilishi kerak bo'lgan aktsiyalarni, obligatsiyalarni, investitsiya fondlarini va boshqa investitsiyalarni tanlashni o'z ichiga oladi. Moliyaviy rejalashtirish insonning pul holatini (daromadlar, xarajatlar, qarzarlar va jamg'armalar) va kelajakka bo'lgan umidlarini to'liq baholashni o'z ichiga oladi. U mustaqil ravishda yoki sertifikatlangan moliyaviy rejalashtiruvchi yordamida yaratilishi mumkin. Umuman olganda, moliyaviy rejalarning ko'rsatkichlari davlatning moliyaviy ahvolini tahlil qilish uchun boshlang'ich material hisoblanadi, istiqboldagi (istiqbol uchun) rejalashtirishning informatsion asosi bo'lib xizmat qiladi. Moliyaviy rejalalar tizimi moliyaviy resurslar manbalarining (jismoniy va yuridik shaxslar daromadlari) tarkibiy tuzilishidagi o'zgarishlarning obyektiv ravishda o'zaro bogliqligi va uzoq muddatli tendentsiyalarini, shuningdek, kelajakda bu tendentsiyalar rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillarni aniqlashga imkon beradi. Moliyaviy rejalashtirishni moliyaviy bashoratlashsiz tasavvur etib bo'lmaydi. U yoki bu davr mobaynida davlatning mumkin bo'lgan moliyaviy ahvolini oldindan ko'ra bilish va moliyaviy rejalarning ko'rsatkichlarini asoslashga moliyaviy bashoratlash deyiladi. Nazariya va amaliyotda moliyaviy bashoratlash ikkiga ajratiladi:

- o'rta muddatli (5-10-yillik);
- uzoq muddatli (10-yildan ortiq).

Moliyaviy rejalashtirish tushunchasi quyidagilarni o'z ichiga oladi: taraqqiyotning asosiy yo'nalishlarini aniqlash va moliyaviy tahlil qilish; jalb qilingan mablag'lar va vaqtincha bo'sh turgan mablag'larni joylashtirish menejmenti va shu kabilar. Moliyaviy

rejalashtirishning bosh ob'ekti rejada o'z joyini belgilashini oluvchi moliyaning bo'g'inlari (moliyaviy munosabatlar) muhokama qilinadi. Konkret pul fondlari qurilmalari yagona tizimiga birlashtirilgan tegishli mavzuiy rejalarda qayta tiklanadi va qilinadi. Moliyaviy rejalar tizimining markazini byudjet rejasi egalladiki, unda byudjet fondining daromadlari, daromadlar va harajatlarni shakllanish va ulardan foydalanish shakllari va metodlari, daromad va xarajatlarning tarkibiy tuzilishi va tuzilmasi o'zining miqdoriy ifodasini topadi.

R.Breyli va S.Mayersning fikricha moliyaviy rejalashtirish jarayoni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- investitsion imkoniyatlarning tahlili va korporatsiya ixtiyori-dagi mablag'ardan moliyalashtirish imkoniyatlarining tahlili;

- qabul qilinayotgan qarorlarning oqibatlarini bashoratlash yoki oldindan ko'ra olish;

- bir nechta variantlardan eng oqilona qabul qilingan qarorlarning rejaga kiritilishini asoslay olish;

- rejada belgilangan ko'rsatkichlar bilan korporatsiyalar tomonidan erishilgan natijalarning nisbatini baholash.

Umumiy va oddiy ko'rinishda, moliyaviy rejalashtirish deyilganda moliyaviy rejalarni tuzish va amalga oshirish jarayoni nazarda tutiladi. Moliyaviy rejani, xuddi uni ishlab chiqish, yaratish yoki tuzish jarayoni kabi moliyaviy ko'rsatkichlarni ijodiy tahlil qilish, umumlashtirish va o'zaro bog'lash tizimi sifatida qarash kerak. Amaliyotda tez-tez foydalaniladigan rejalashtirish ma'lumotlarini, masalan, korxonalar faoliyatining shakli modelini ishlab chiqish va shu asosda moliyaviy ko'rsatkichlarning rejali tizimini aniqlashni, moliyaviy rejalashtirishning ishchi chizmasi sifatida qarash mumkin. Shuni nazarda tutish kerakki, moliyaviy rejalashtirish jarayonida u yoki bu subyekt faoliyat ko'rsatishi moliyaviy ta'minlanishining hayotiyini oshiruvchi noshakli omillar inobatga olinishi kerak.

Moliyaviy strategiya – moliya siyosatining istiqbolga (kelajakka) mo'ljallangan va ijtimoiy hamda iqtisodiy strategiya orqali belgilangan keng ko'lamli masalalarni xalq etishga yo'naltirilgan uzoq muddatli kursi. Uni ishlab chiqish jarayonida moliyaning rivojlanish asosiy tendensiyalari taxmin qilinadi, ulardan foydalanish konsepsiyalari shakllanadi, moliyaviy munosabatlarni tashkil etish tamoyillari ko'zda tutiladi. Moliyaviy strategiyani amalga oshirish jarayonini moliyaviy menejerlar professional apparatiga yo'naltirish printsiplari korxonalar moliyaviy strategiyasi parametrlarini ishlab chiqishga, uni amalga oshirishga maxsus tayyorlangan xodimlar moliyaviy menejerlar jalb qilinishi zarurligini anglatadi. Bunday menejerlar strategik boshqaruvning asosiy printsiplarni, moliyaviy faoliyatning alohidajihatlarini boshqarish mexanizmlari bilan tanish bo'lishlari, moliyaviy boshqaruvning metodlarini egallagan bo'lishlari kerak bo'ladi. Korxonalar moliyaviy xavfsizligini ta'minlash strategiyasi uning strategik rivojlanish jarayonida moliyaviy barqarorlikning asosiy parametrlarini shakllantirish

va qo'llab - quvvatlantirishga yo'naltiriladi. O'z navbatida, korxonada moliyaviy faoliyati boshqaruvining sifatini oshirish strategiyasi korxonalarda moliyaviy xizmatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Moliyaviy strategiyaning moslashuvchanligini ta'minlash printsipli korxonada moliyaviy faoliyatining kelgusidagi rivojlanishi har doim ham noaniqlik kasb etishi bilan izohlanadi. Shuning uchun ishlab chiqarilgan korxonada moliyaviy strategiyasini uni amalga oshirishning barcha bosqichlarida o'zgarishsiz ko'rinishda saqlash mumkin emas yoki birlashtirishga ega emas. Bunday sharoitda boshqaruvchi menejrlarning strategik xatti-harakatlari asosida ishlab chiqarilgan ishlab chiqilgan strategiyaning yuqori darajadagi egiluvchanligi yuzaga chiqadi.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash lozimki, yuqorida keltirilib o'tilgan korxonada moliyaviy rejalashtirilishini ishlab chiqish tamoyillariga to'liq amal qilinishi, shu bilan birgalikda, korxonada istiqbolli moliyaviy rivojlanishining dominant sohasi (yo'nalish)larida korxonalar moliyaviy resurslarini shakllantirish strategiyasi, taqsimlash strategiyasi, moliyaviy faoliyatini boshqaruvining sifatini oshirishga qaratilgan rejalashtirish mukammal ishlab chiqarish korxonalari va samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I.A. 2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo'l ochib berish – ustuvor vazifamizdir. – T.:O'zbekiston, 2015,71 b.

2. Dedajanov, B. N., & Kholmiraeva, K. H. (2021). Managerial Effectiveness: Content, Evaluation and Recommendations. *Account and Financial Management Journal*, 6(5), 2318-2323.

3. Dedajanov, B. N. (2021). Foreign management models: Advantages and disadvantages. In *Экономика и предпринимательство в современном цифровом пространстве* (pp. 17-20).

4. Akromov E.A. Korxonalarining moliyaviy holati tahlili. -- T. : Moliya, 2010 y -223 b.

5. Dedajanov, B. N. (2022). *Menejment. Darslik.*—Toshkent.:“Fan ziyosi” nashriyoti, 580.

6. Jiyanova N. Moliyaviy menejment. - T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2009. - 108 b.

7. Madaminova Z. «Moliyaviy menejment uslubiy ko'rsatma». —T.: TIMI 2014.

8. Dedajanov B.N., & Ergasheva F.I. (2021). THE PROCESS OF ECONOMIC EDUCATION OF STUDENTS: PROBLEMS, SOLUTIONS AND DEVELOPING FACTORS. *Экономика и социум*, (1-1 (80)), 57-61.

9. Никулина Н.Н., Суходоев Д.В., Ериашвили Н.Д. Финансовый менеджмент организации. Учебное пособие. / - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. - 511 с
10. Крылов Е.И., Власов В.М., Иванов И.В. Управление финансовым состоянием организации (предприятия). /Учебное пособие —М.: Эксмо, 2009